

С.І. Павлова, к.е.н., доц.

Житомирський державний технологічний університет

Регіональний статистико-економічний аналіз розвитку малого та середнього підприємництва в Житомирській області

Мале та середнє підприємництво виконує важливу роль в розвитку передусім регіональної економічної системи та вирішенні ряду місцевих проблем: розвиток конкуренції, розвиток споживчих ринків, забезпечення робочими місцями працездатне населення, підвищення рівня життя та поліпшення соціального середовища.

Отже, метою даної роботи є статистико-економічний аналіз стану та розвитку малого й середнього підприємництва в Житомирській області, аналізу його внеску в економічний розвиток регіону, а також окреслення основних проблем, що існують у регіоні.

За показниками державної статистики подана загальна характеристика діяльності підприємств у Житомирській області з 2012 до 2016 рр. за показниками кількості підприємств, кількості зайнятих працівників та обсягами реалізованої продукції з виділенням діяльності малих підприємств та оцінкою їх частки в загальних рівнях. Також наведена характеристика діяльності фізичних осіб-підприємців.

Представлене структурне порівняння за перерахованими вище показниками розподілу впливу на економічну систему Житомирщини в розрізі підприємств за розміром. За кількістю підприємств 93,5 % складають малі підприємства, що забезпечують 31,4 % загальної кількості зайнятих та складають 23,1 % у загальній структурі обсягів реалізованої продукції. Середні підприємства за даними показниками мають 6,4 %, 62,0 % та 54,8 % відповідно.

Проведений статистико-економічний аналіз структури малих підприємств за видами економічної діяльності за показниками кількості зареєстрованих підприємств та обсягами реалізованої продукції. Оцінено рівномірність розподілу за показником коефіцієнта концентрації. Наводяться показники надходжень до бюджетів різних рівнів від малого та середнього бізнесу.

У роботі наведені та узагальнені основні положення ряду регіональних програм розвитку малого та середнього підприємництва в Житомирській області, подана коротка характеристика вже досягнутого рівня та окреслені пріоритетні напрямки щодо сприяння розвитку даного сектору. Визначено, що основними цілями регулювання і підтримки малого та середнього бізнесу в Україні є: усунення адміністративних бар'єрів; уніфікація законодавчої бази; зміцнення єдиного внутрішнього ринку; посилення взаємодії з країнами ЄС для більш глибокого економічного співробітництва.

Ключові слова: підприємництво; структура; структурна статистика; статистичний аналіз; малі підприємства.

Постановка проблеми. Динамічний та ефективний розвиток малого та середнього підприємництва сприяє вирішенню ряду питань не тільки економічного, але й соціального характеру, серед яких забезпечення сталих темпів економічного зростання країни, усунення територіальних диспропорцій, послаблення монополізації, створення нових робочих місць, забезпечення самозайнятості працездатного населення, зниження рівня безробіття та підвищення рівня доходів населення тощо. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого та середнього підприємництва набувають особливого значення для країн, які йдуть шляхом розвитку ринкової системи господарювання. Здатність малого підприємництва до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження та спрямовує в число першочергових заходів розвитку економіки України.

Реальний стан цього сектора говорить про те, що підприємництво в Україні починаючи з 1991 р. постійно розвивається. Законодавством України не передбачено обмежень підприємництва певними видами економічної діяльності, обрання організаційно-правових форм його функціонування як юридичними, так і фізичними особами, котрі пройшли державну реєстрацію [7].

В Україні на кінець 2015 р. налічувалося 343,4 тис. підприємств. З них лише 423 підприємства є великими, тобто мають більше 250 працівників і річний дохід більше 50 млн. євро. Тож, 99,87 % підприємств у країні відносяться до малих і середніх, з них 284,2 тис. одиниць або 82,7 % – це мікропідприємства з кількістю працівників до 10 осіб і річним доходом до 2 млн. євро [3]. Це свідчить, що для мікропідприємств сформовані більш привабливі умови ведення бізнесу, які переважно визначаються диференційованим підходом в застосуванні спрощеної системи оподаткування, а також більшою «гнучкістю» мікробізнесу до диверсифікації видів діяльності в кризових умовах.

Крім того, у 2015 році в Україні налічувалось 1,63 млн. фізичних осіб-підприємців, які представлені діяльністю в сфері середнього та малого бізнесу [3] (відповідно до Господарського кодексу в ред. 22.03.2012 р. фізичні особи-підприємці не можуть бути суб'єктами великого підприємництва). Їх частка у загальній кількості зареєстрованих суб'єктів господарювання складає 82,6 %. 80 % усіх зайнятих в різних секторах господарською діяльністю в Україні відносяться до сектора малого та середнього підприємництва, з яких 48 % – зайняті в малому підприємстві, а 32% – в середньому. Цей розподіл не змінюється впродовж 2014-2015 років. За обсягом реалізованої продукції (товарів, послуг) на сектор малого та середнього підприємництва (включаючи фізичних осіб) у 2015 році в Україні припало 63% загального обсягу реалізованої продукції. Зокрема, частка суб'єктів середнього підприємництва склала – 39%, а малого – 24% обсягів реалізації.

Найбільша кількість малих і середніх підприємств традиційно зосереджена в найбільших промислових регіонах країни: м. Києві – 25,4 %, Дніпропетровській – 11,2 %, Донецькій – 6,8 %, Харківській – 6,7 %, Львівській – 5,5 %, Київській – 5,5 %, Одеській – 5,2 % областях [3].

Мале підприємництво є структурним елементом ринкової економіки будь-якої країни. В системі ринкових відносин розвиток малого підприємництва вважається одним із вагомим чинником зростання, важливим чинником оптимізації та структуризації ринків, забезпечення еластичності попиту і пропозиції, мобілізації основної маси національних ресурсів, збереження національного відтворювального ринкового потенціалу. Історично і логічно цей сектор економіки відіграв роль необхідної передумови створення ринкового середовища [14].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Малий та середній бізнес є невід'ємною частиною економічної діяльності і його розвитку приділялась значна увага. Зокрема, З.Варналій, Г.Васіна, Л.Верховодова, М.Долішній [14], А.Даниленко, О.Кузьмін, М.Козоріз, В.Міклова, А.Мельник, С.Мочерний, С.Реверчук, Л.Сімків [16] та інші науковці досліджували різні сторони розвитку малого підприємництва, його роль та значення в економічно розвинених країнах та країнах з перехідною економікою. Починаючи з 1991 р. в Україні постійно вдосконалюється законодавча база регулювання розвитку малого та середнього бізнесу, проводяться дослідження громадськими організаціями, формуються регіональні програми розвитку та інші заходи підтримки.

Зокрема, можемо назвати Дорожню карту невідкладних реформ у сфері підтримки розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на 2015–2016 рр. [5], де представлено стан, основні проблеми, засади і завдання державної політики щодо підтримки малого та середнього підприємництва та заходи щодо її вдосконалення результатом такого дослідження. Це аналітичний звіт підготовлений Центром громадської експертизи на запит Центру міжнародного приватного підприємництва, що виконує проект «Впевнений бізнес – заможна громада» за фінансування Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

Разом з тим недостатня увага приділяється розвитку малого та середнього бізнесу на регіональному рівні, особливо в економічно нерозвинених регіонах України, основним джерелом наповнення місцевих бюджетів яких залишається саме мале підприємництво.

Метою статті є статистико-економічний аналіз стану та розвитку малого та середнього підприємництва в Житомирській області, аналіз внеску малого та середнього підприємництва в економічний розвиток регіону, особливостей відносин малого підприємництва в економічній системі регіону та окреслення основних проблем, що існують в регіоні.

Викладення основного матеріалу. Житомирська область, займаючи 4,9 % площі від території України та 3,0% чисельності населення виробляє 47198,0 млн. грн. продукції (товарів, послуг), що складає лише 0,9% загальноукраїнського обсягу виробленої продукції [4]. Згідно статистичних даних (табл. 1) на території Житомирської області станом на кінець 2015 р. зареєстровано 58647 суб'єктів господарювання, з них 11,3 % – це підприємства, а 88,7 % – це фізичні особи-підприємці, зареєстровані у встановленому порядку з метою здійснення підприємницької діяльності. При цьому кількість суб'єктів господарювання Житомирської області складає всього 2,97 % загальнодержавного рівня, а серед усіх регіонів України за даним показником область займає 13 місце.

Таблиця 1

Загальні показники діяльності підприємств Житомирської області

Показник	2012	2013	2014	2015	2016 ¹
1	2	3	4	5	6
Кількість підприємств, од.	6221	6645	6587	6607	5930
в т.ч. малі підприємства	5769	6210	6177	6231	5545
у % до загальної кількості	92,7	93,4	93,7	94,3	93,5
Крім цього фізичні особи-підприємці, од.	32799	30641	51864	52040	...

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6
у % до загальної кількості суб'єктів господарювання	84,1	82,2	88,7	88,7	...
Кількість зайнятих на підприємствах працівників, тис. осіб	127,7	121,6	115,5	111,2	114,4
в т.ч. на малих підприємствах	43,8	42,6	38,0	36,7	35,9
у % до загальної кількості	34,3	35,0	32,9	33,0	31,4
Крім цього у фізичних осіб-підприємців	62,2	55,7	80,7	73,6	...
у % до загальної кількості зайнятих	32,7	31,4	41,1	39,8	...
Обсяг реалізованої продукції підприємств, млн. грн.	30183,8	31661,6	37689,4	47198,0	73795,5
в т.ч. малими підприємствами	7787,7	7894,1	9448,5	13318,6	17036,8
у % до загального обсягу	25,8	24,9	25,1	28,2	23,1
Крім цього фізичними особами-підприємцями	6573,6	6308,4	8725,6	11253,3	...
у % до загального обсягу	17,9	16,6	18,8	19,3	...

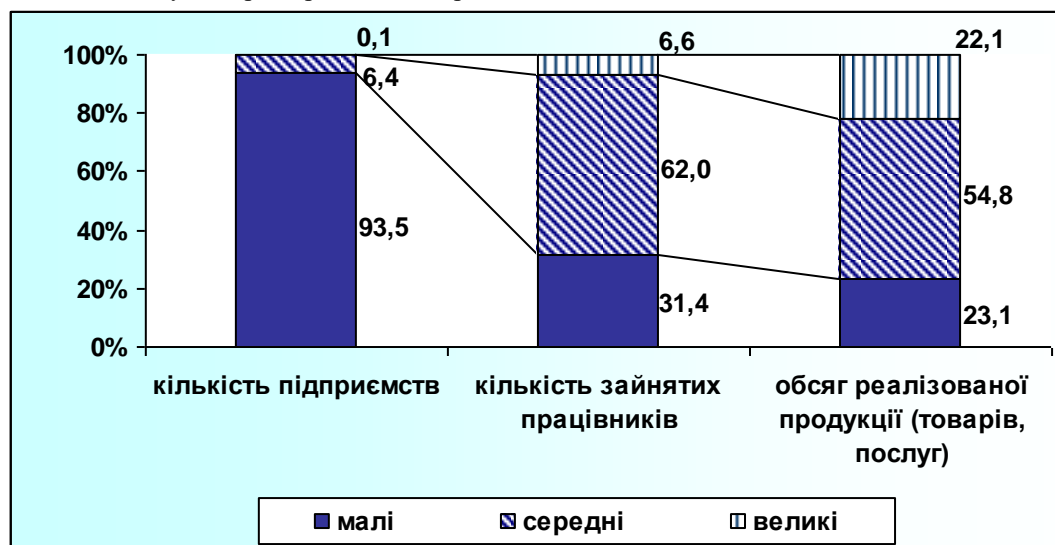
¹ – дані наведені без урахування результатів діяльності банків

Джерело: розраховано на основі [2, 4, 12]

Досліджуючи структуру підприємств Житомирської області у 2016 р. за розміром відповідно до класифікації Господарського кодексу України до суб'єктів великого підприємництва відносяться лише 5 підприємств, суб'єкти середнього підприємництва складають 380 одиниць, малих підприємств – 5545 одиниць або 93,5%, при цьому суб'єкти мікропідприємництва налічують 57141 одиницю, або 97,4% від усіх зареєстрованих підприємств. Значна частка мікропідприємств вимагає до себе підвищеної уваги з боку державного управління: відповідної освіти, умов провадження діяльності, спрощення податкового навантаження, правового захисту та ін. Лише 7523 особи [2] або 6,6% кількості зайнятих працівників працюють на великих підприємствах. Згідно даних табл. 1 більше половини зайнятих на підприємствах працівників працюють на середніх та малих підприємствах.

Зростає частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) малими та середніми підприємствами у загальному обсязі реалізованої продукції і становить 87%, що на 28 в.п. перевищує загальнодержавний показник (59%). Область займає по даному показнику 4 місце по Україні [13, с. 29].

На рис. 1 представлена порівняльна характеристика різних видів підприємств за розміром щодо їх внеску в економічну систему Житомирщини. Бачимо, що лише 0,1 % великих підприємств (у 2016 р. – це 5 підприємств), забезпечують робочими місцями 6,6% зайнятого населення та виробляють 22,1% загального регіонального обсягу продукції. Найбільша частка працездатного населення задіяна на середніх за розміром підприємствах, які мають найбільшу частку обсягів реалізованої продукції. 23,1 % реалізованої продукції (робіт, послуг) припадає на малі підприємства, які за кількістю найбільш численні і складають 93,5% усіх зареєстрованих підприємств.

Джерело: представлено на основі [2]

Рис. 1. Загальні показники діяльності підприємств Житомирської області у 2016 р.

Повертаючись до таблиці 1 можемо відзначити, що протягом 2013 року кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців зменшилась на 2158 одиниць, але складна економічна ситуація в Україні в 2014 р., підвищення рівня безробіття спонукало людей шукати вихід та самостійно займатися підприємницькою діяльністю. Тільки протягом 2014 року зареєстровано більше 21,0 тис. нових осіб-підприємців, незначне збільшення їх кількості протягом 2015 року. Порівняно до 2012 року їх загальна кількість збільшилась з 32799 зареєстрованих до 52040 одиниць у 2015 році, або на 58,7 % більше. Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців на 10 тис. осіб наявного населення в Житомирській області у 2015 році склала 414 одиниць. Нажаль, офіційні дані про діяльність фізичних осіб-підприємців протягом 2016 р. ще не оприлюднені.

У 2014 році також відбувається і збільшення кількості зайнятих працівників, що наймають фізичні особи-підприємці, та обсягів реалізованої продукції. У 2015 році частка реалізованої продукції фізичними особами-підприємцями склала 19,3 % регіонального рівня. Така ситуація показує досить значний потенціал мешканців Житомирської області до ведення підприємницької діяльності їх мобілізацію та пошук виходу з дійсно складного економічного становища. Обсяги виробництва продукції фізичними особами-підприємцями за період, що аналізується, збільшився на 4679,7 млн. грн. або майже в 2 рази.

Розподіл кількості зареєстрованих підприємств та обсягів реалізованої продукції за видами економічної діяльності в структурі малих підприємств представлено в табл. 2. Найбільша частка зареєстрованих малих підприємств в сфері оптової та роздрібної торгівлі, ремонті автотransпортних засобів і мотоциклів – 22,2 %, промислового виробництва – 20,6 % та сільському, лісовому та рибному господарстві – 18,4 %. При цьому підприємства оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотransпортних засобів реалізували 41,2 % продукції від загального обсягу реалізованої продукції підприємствами малого бізнесу.

Таблиця 2

Характеристика підприємств малого підприємництва за видами економічної діяльності в Житомирській області в 2016 р.

Види економічної діяльності	Код за КВЕД-2010	Кількість підприємств		Обсяги реалізованої продукції	
		одиниць	%	млн. грн.	%
Усього, з них		5545	100,0	17036,8	100,0
Сільське, лісове та рибне господарство	A	1021	18,4	3951,9	23,2
Промисловість	B+C+D+E	1142	20,6	2960,0	17,4
Будівництво	F	361	6,5	851,3	5,0
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотransпортних засобів і мотоциклів	G	1231	22,2	7016,3	41,2
Транспорт, складське господарство, пошта	H	212	3,8	819,1	4,8
Інформація та телекомунікації	J	171	3,1	383,1	2,2
Операції з нерухомим майном	L	584	10,5	422,1	2,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	320	5,8	222,5	1,3
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	184	3,3	167,1	1,0
Інші види діяльності		319,0	5,8	241,4	1,4

Джерело: розраховано за [2]

Аналізуючи структуру малих підприємств за видами економічної діяльності та структуру реалізованої продукції можемо побачити, підприємства яких видів економічної діяльності реалізують найбільшу кількість продукції, що свідчить про більш сприятливі умови ведення підприємницької діяльності та вищу прибутковість. Найбільша частка в обсягах реалізованої продукції серед малих підприємств спостерігаємо в оптовій та роздрібній торгівлі – 41,2 %, на другому місці сільське, лісове та рибне господарство – 23,2 %. Коефіцієнт концентрації розподілу реалізованої продукції за видами економічної діяльності, розрахований на основі табл. 2 дорівнює $K = 0,248$ (або 24,8 %), що свідчить про невисокий ступінь концентрації. Іншими словами обсяги реалізації продукції кожним з малих підприємств не суттєво залежить від виду економічної діяльності і в середньому може різнитися на 25 % від інших видів діяльності.

Вагомим є внесок суб'єктів малого і середнього бізнесу у формуванні доходів бюджетів усіх рівнів Житомирської області. Податкові надходження до бюджетів усіх рівнів від діяльності малого і середнього підприємництва протягом 2015 року становили 4,3 млрд. грн., що на 33 % більше, ніж за 2014 рік. Частка податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів від їх діяльності за 2015 рік складала майже 94 % [9]. За 2016 рік ці надходження склали 5,6 млрд. грн., їх питома вага у загальному обсязі податкових надходжень усіх рівнів становить майже 93 % та, зокрема, від малого підприємництва – 2 млрд. грн. або 32,8% загальної суми податкових надходжень [13, с. 30].

Отже, малий і середній бізнес, крім наповнення бюджетів усіх рівнів, забезпечує створення нових робочих місць, забезпечує зайнятість працездатного населення і, як наслідок, скорочення кількості людей, які потребують соціальної допомоги. Також мале та середнє підприємництво дає можливість енергійним і заповзятим людям відкрити свою справу у виробничій, науковій або іншій діяльності, реалізуючи в ній свої здібності, та отримуючи стабільні доходи. Крім цього даний вид підприємств забезпечує соціальну стабільність в регіоні та зниження рівня бідності.

Одним з важливих факторів також можна назвати підвищення стійкості та конкурентоспроможності підприємств на ринку. Так, незважаючи на те, що значна частина наукового потенціалу зосереджена на великих компаніях, малі і середні фірми мають поглиблену спеціалізацію і швидше реагують на зміни попиту і пропозиції і тому частіше започатковують розробку і випуск нових товарів [8]. Малі та середні підприємства задовольняють переважно попит регіональних ринків і змушені йти ризикованішим шляхом, працюючи у неперспективних галузях. З іншого боку, за умов вузької спеціалізації й використання новітньої техніки вони виступають як дієвий конкурент, що підриває монополні позиції великих корпорацій.

При цьому створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва в регіонах великою мірою залежить від комплексу відповідних дій і заходів місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, що, у свою чергу, повинні бути втілені у регіональній політиці. Регіональною політикою розвитку малого бізнесу слід вважати, з одного боку, чітко опрацьовану в законодавчому аспекті практичну діяльність центральних органів виконавчої влади і місцевих державних адміністрацій в усіх регіонах країни, спрямовану на створення необхідного комплексу умов розвитку малого підприємництва, а з іншого – соціально-економічні заходи, здійснювані на основі загальнодержавної політики, закріпленої у законодавстві, самими регіонами для досягнення певних регіональних і місцевих цілей та завдань [11, 16].

З метою створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва, забезпечення його конкурентоспроможності та підвищення ролі у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку області рішенням обласної ради від 19.03.2015 № 1407 прийнята Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва у Житомирській області на 2015–2016 роки та рішенням обласної ради від 22.12.2016 №417 затверджена Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2017–2020 роки [9].

Узагальнивши основні положення даної програми можна відмітити усвідомлення органами місцевої влади важливості розвитку малого та середнього бізнесу для регіону, підтримку через розробку низки заходів, програм, проєктів та інших ініціатив. Основними з яких є упорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності, що включає внесення ініціатив до центральних органів виконавчої влади щодо створення умов, спрямованих на поліпшення підприємницького середовища. На даний час в регіоні функціонує 29 центрів з надання адміністративних послуг (протягом 2015 р. центрами надано 245 тисяч адміністративних послуг, у тому числі документи дозвільного характеру) [9], здійснено передачу частини повноважень від органів Мін'юсту на місця, зокрема, право доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців тощо. Презентовані проєкти впровадження електронного врядування, переведення в електронний формат адміністративних послуг, які надаються громадянам та бізнесу на території України.

З метою створення прозорої та ефективної системи державних закупівель для підприємств, в області впроваджено пілотний проєкт щодо системи електронних державних закупівель «ProZorro». Відповідно до проведеного моніторингу, за станом на 01.11.2016 року установами області на електронних торговельних майданчиках розміщено 2690 оголошень про закупівлю товарів, робіт та послуг («допорогові» закупівлі) на загальну суму 118,3 млн. грн., із яких успішно завершено – 1253 на загальну суму 40,6 млн. грн. [9] Сума зекономлених коштів від впровадження системи електронних закупівель склала 7,1 млн. грн. Отже, суб'єкти підприємництва мають змогу активно долучатися до постачання товарів, робіт, послуг для бюджетної сфери.

З метою розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури на території області з 2014 року функціонує індустріальний парк «Коростень» площею 42,2 га та триває робота щодо облаштування у м. Житомирі індустріального парку «Житомир-Схід» площею 24,7 га. У м. Коростені працює Центр підтримки підприємництва [9].

Розбудовується відповідна інфраструктура, залучається громадськість до обговорення проблемних питань, проектів розвитку, проводяться інформаційно-консультаційні семінари, тренінги, розповсюджуються інформаційні матеріали для суб'єктів малого і середнього підприємництва тощо. Функціонують такі об'єкти підприємницької інфраструктури: громадські організації та об'єднання підприємців, страхові компанії та їх відділення, аудиторські фірми, інформаційно-консультаційні установи, що розглядають питання підприємництва, громадські приймальні, кредитні спілки та їх відділення, інноваційні фонди і компанії, бізнес-центри, бізнес-інкубатор, фонди підтримки підприємництва, фермерства.

Але, на превеликий жаль, розвиток малого підприємництва в регіоні пов'язаний із низкою проблем як регіонального так і загальнодержавного рівня, серед яких можна виділити [10, 16]:

- недосконалість та нестабільність законодавства у сфері розвитку малого підприємництва, що не дає можливості суб'єктам підприємництва планувати свою діяльність на тривалий період;
- нерівноправність відносин суб'єктів малого та середнього підприємництва і органів публічної влади;
- непомірний податковий тиск та нестабільність податкового законодавства. Для малого бізнесу податковий режим набуває прогресивного характеру: чим більше дохід – тим більше податкове навантаження. Існуюча система оподаткування змушує підприємства до штучного нарощування власної витратної частини і, як наслідок, працювати в тіньовому секторі економіки;
- складність виходу на європейські ринки та розвиток ефективної зовнішньоекономічної діяльності. Слід зазначити, що стан товарного ринку в Україні, на якому діють суб'єкти малого підприємництва, суттєво відрізняється від економічно розвинутих країн. Унікальна система регулювання і підтримки малого бізнесу в Європі включає насамперед усунення адміністративних перешкод, коригування умов фінансування і зміни в соціальній політиці держав [6, 15].

Основними напрямками підтримки малого і середнього підприємництва в Житомирській області визнано [9]:

1. Упорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності, у т.ч. у сфері надання адміністративних послуг, у регуляторній сфері, у сфері державного нагляду (контролю).
2. Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка.
3. Ресурсна та інформаційна підтримка малого і середнього підприємництва.
4. Формування інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва.

Тобто основними цілями регулювання і підтримки малого бізнесу в Україні є: зміцнення єдиного внутрішнього ринку; усунення адміністративних бар'єрів; уніфікація законодавчої бази, посилення взаємодії з країнами ЄС для більш глибокого економічного співробітництва.

Висновки. Отже, мале та середнє підприємництво є одним із дійових засобів вирішення першочергових регіональних соціально-економічних проблем: прискорення структурної перебудови економіки, насичення ринку товарами і послугами, створення конкурентного середовища, створення нових робочих місць шляхом самозайнятості, забезпечення ефективного використання місцевих сировинних ресурсів, наповнення місцевих бюджетів тощо. В умовах системних структурних перетворень національної економіки сектор малого та середнього підприємництва виконує провідну роль і виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя її громадян. Сталий розвиток малих підприємств має привести до насичення ринку товарами і послугами, підвищити експортний потенціал, привести до кращого використання місцевих сировинних ресурсів.

Список використаної літератури:

1. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні / Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – Київ, 2014. – 40 с.
2. Діяльність підприємств Житомирської області у 2016 р. [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Житомирській області. – Режим доступу : <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>.
3. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва : стат. зб-к / за ред. М.С. Кузнєцової. – Київ : Державна служба статистики України, 2016. – 514 с.
4. Діяльність суб'єктів господарювання Житомирщини : стат. зб-к / Головне управління статистики у Житомирській області. – Житомир, 2016 – 189 с.
5. Дорожня карта розвитку підприємництва в Україні: 2015–2016 роки. – К. : Центр громадської експертизи; Центр міжнародного приватного підприємництва, 2014. – 20 с.
6. Європейська хартія для малого бізнесу Європи. Офіційний переклад. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_860.
7. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» : № 4618-VI : від 22.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
8. Кацуба О.М. Підприємництво в Україні: проблеми і перспективи розвитку / О.М. Кацуба // Економіка та держава. – 2015. – № 6/2015. – С. 103–106.
9. Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2017–2020 рр. : затверджено рішенням Житомирської обласної ради : від 22.12.2016 р. : № 417 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zt.gov.ua/index.php/проекти-рішень/9376>.

10. Мадрига Г.М. Поняття, місце і роль малих підприємств в економіці: економічні та соціальні аспекти / Г.М. Мадрига // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 767. – С. 154–163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_767_24.
11. Мелень О.В. Мале підприємництво в Україні: проблеми та можливість ефективного функціонування / О.В. Мелень, О.В. Абрамова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 16. – Ч. 2. – С. 61–63.
12. Павлова С.І. Розвиток підприємницьких структур Житомирської області: статистичний аналіз / С.І. Павлова // Тези XI Міжнародної науково-практичної конференції «Устойчивое развитие экономики: состояние, проблемы, перспективы», 21 апр. 2017 г. – Пинск : Полесский государственный университет, 2017. – С. 155–157.
13. Паспорт Житомирської області [Електронний ресурс] / Обласна державна адміністрація. – Житомир, 2017. – 47 с. – Режим доступу : <http://oda.zt.gov.ua/images/golovna/soczialno-ekonomichnij-rozvitok-oblasti/pasport-zhitomirskoi-oblasti.pdf>.
14. Підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку / М.І. Долишній, М.А. Козоріз, В.П. Міклова, Л.С. Даниленко. – Ужгород : Карпати, 1997. – 363 с.
15. Поліщук Г.О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / Г.О. Поліщук // Актуальні проблеми державного управління. – № 1 (51)/2017. – С. 1–9. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/6/03.pdf>.
16. Сімків Л.Є. Тенденції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання / Л.Є. Сімків, С.А. Побігун // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 560–564.

References:

1. Derzhavna sluzhba Ukraïni z pitan' reguljatornoi politiki ta rozvitku pidpriemnictva (2014), *Analitichnij zvit pro stan i perspektivi rozvitku malogo ta seredn'ogo pidpriemnictva v Ukraïni*, Kiïv, 40 p.
2. Golovne upravlinnja statistiki u Zhitomirsk'ij oblasti (2016), *Dijal'nist' pidpriemstv Zhitomirsk'oi oblasti u 2016 r.*, available at: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>
3. Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni (2016), *Dijal'nist' sub'ektiv velikogo, seredn'ogo, malogo ta mikropidpriemnictva*, statistichnij zbirnik, in Kuznecova, M.S. (ed.), Kiïv, 514 p.
4. Golovne upravlinnja statistiki u Zhitomirsk'ij oblasti (2016), *Dijal'nist' sub'ektiv gospodarjuvannja Zhitomirshhini*, statistichnij zbirnik, Zhitomir, 189 p.
5. Centr gromadsk'oi ekspertizi, Centr mizhnarodnogo privatnogo pidpriemnictva (2014), *Dorozhnja karta rozvitku pidpriemnictva v Ukraïni: 2015–2016 roki*, Kiïv, 20 p.
6. Verhovna Rada Ukraïni, *Єvropejs'ka hartija dlja malogo biznesu Єvropi, Oficijnij pereklad, zakon*, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_860
7. Verhovna Rada Ukraïni (2012), «Pro rozvitok ta derzhavnu pidtrimku malogo i seredn'ogo pidpriemnictva v Ukraïni», zakon Ukraïni, N 4618-VI, vid 22 bereznja, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
8. Kashuba, O.M. (2015), «Pidpriemnictvo v Ukraïni: problemi i perspektivi rozvitku», *Ekonomika ta derzhava*, No. 6/2015, pp. 103–106.
9. Zhitomirsk'ka oblasna rada (2016), «Kompleksna programa rozvitku malogo i seredn'ogo pidpriemnictva na 2017–2020 rr.», rishennja vid 22 grudnja, N 417, available at: <http://zt.gov.ua/index.php/proekti-rishen/9376>
10. Madriga, G.M. (2013), «Ponjattja, misce i rol' malih pidpriemstv v ekonomici: ekonomichni ta social'ni aspekti», *Visnik Nacional'nogo universitetu «L'vivs'ka politehnika»*, Serija *Menedzhment ta pidpriemnictvo v Ukraïni: etapi stanovlennja i problemi rozvitku*, No. 767, pp. 154–163, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_767_24
11. Melen', O.V. and Abramova, O.V. (2016), «Male pidpriemnictvo v Ukraïni: проблеми та mozhlivist' efektivnogo funkcionuvannja», *Naukovij visnik Hersons'kogo derzhavnogo universitetu*, Vol. 16, Part 2, pp. 61–63.
12. Pavlova, S.I. (2017), «Rozvitok pidpriemnic'kih struktur Zhitomirsk'oi oblasti: statistichnij analiz», *Tezi XI Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii «Ustojchivoє razvitie jekonomiki: sostojanie, problemy, perspektivy»*, vid 21 kvitnja, Polesskij gosudarstvennyj universitet, Pinsk, pp. 155–157.
13. Oblasna derzhavna administracija (2017), «Pasport Zhitomirsk'oi oblasti», Zhitomir, 47 p., available at: <http://oda.zt.gov.ua/images/golovna/soczialno-ekonomichnij-rozvitok-oblasti/pasport-zhitomirskoi-oblasti.pdf>
14. Dolishnij, M.I., Kozoriz, M.A., Miklova, V.P. and Danilenko, L.S. (1997), *Pidpriemnictvo v Ukraïni: problemi stanovlennja i rozvitku*, Karpati, Uzhgorod, 363 p.
15. Polishhuk, G.O. (2017), «Derzhavna pidtrimka rozvitku malogo pidpriemnictva: vitchiznjanij ta zarubizhnij dosvid», *Aktual'ni problemi derzhavnogo upravlinnja*, No. 1 (51)/2017, pp. 1–9, available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/6/03.pdf>
16. Simkiv, L.E. and Pobigun, S.A. (2015), «Tendenції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання», *Global'ni ta nacional'ni problemi ekonomiki*, Vol. 3, pp. 560–564.

Павлова Світлана Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та підприємництва Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- управління проектами та програмами;
- статистичний аналіз економічних процесів.

Тел.: (097) 113–98–87.

E-mail: pavlova_zt@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 11.07.2017.